

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Педагогіка»
обов'язкових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема №8. *Зміст освіти.*

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол №7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол №7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально
- економічних дисциплін
Протокол №7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол №8 від 15.08.2023р.

Розробники: професор кафедри соціології та психології, доктор педагогічних наук, професор Тюріна В.О.

Рецензенти:

- 1.Професор кафедри ЮНЕСКО та соціального захисту Державного біотехнологічного університету (ДБТУ), доктор педагогічних наук, доцент Данченко І.О.
- 2.Завідувач кафедри психології і педагогіки факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор Федоренко О.І.

План лекції:

1. Поняття про зміст освіти.
2. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, базові підручники.
3. Освітня систем в Україні

**Рекомендована література (основна, допоміжна),
інформаційні ресурси в Internet**
Основна

1. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи психології і педагогіки: Підручник. / О.М. Бандурка, В.О. Тюріна, О.І. Федоренко. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2003. – 336 с.
2. Бандурка О.М., Тюріна В.О., Федоренко О.І. Основи педагогічної техніки: Навчальний посібник. – Харків: ТИТУЛ, 2006. – 176 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник. / Н.П. Волкова - К.: АКАДЕМІЯ, 2003. -576с.
4. Педагогіка / за ред.. А.М. Алексюка. – Київ, 1985. – 320 с.
5. Педагогіка / За ред. М.Д. Ярмаченка. – Київ, 1986. – 296 с.

Допоміжна

6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 468 с.
7. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / За ред. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін. Київ : Знання, 2007. 495 с.

Текст лекції:

1. Поняття про зміст освіти

Зміст освіти на кожному етапі суспільного буття залежить від рівня розвитку науки та економіки, специфіки системи народної освіти певної країни, відведеного на освіту часу, теоретичного і практичного значення окремих галузей науки в загальній системі людських знань, завдань суспільства і держави в галузі політики, економіки та виховання (соціального замовлення для системи народної освіти).

***Зміст освіти** - система наукових знань, практичних умінь і навичок, набування і засвоєння яких закладає основи розвитку і формування особистості.*

На зміст освіти впливають *об'єктивні* (потреби суспільства в розвитку людини, науки і техніки, які супроводжуються появою нових ідей, теорій і докорінними змінами технологій) та *суб'єктивні чинники* (політика панівних сил суспільства, методологічні позиції вчених тощо).

В історії дидактики відомі різні підходи до визначення змісту освіти, які формували специфіку функціонування різних типів навчальних закладів.

Теорія формальної освіти. Запропонована в працях Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо, Й.-Г. Песталоцці, Й.-Ф. Гербарта, І. Канта. Згідно з нею основним завданням освіти є розвиток розумових сил, логічного мислення, уяви, пам'яті, інтелекту учнів. Зміст освіти має базуватися на предметах гуманітарного циклу, математиці і логіці. За цією теорією працювали класичні гімназії, ліцеї в Росії та Англії. У наш час на цій основі організовано навчальний процес в гімназіях, окремих ліцеях гуманітарного спрямування.

Теорія матеріальної освіти. Засновником є англійський філософ Герберт Спенсер (1820-1903). Виникнення цієї теорії зумовлено швидким розвитком техніки, промисловості, транспорту, зв'язку. Її прихильники вважали основним завданням - отримання прикладних знань, зосереджене на вивченні предметів природно-математичного циклу, в процесі засвоєння яких має відбуватися розвиток мислення, розумових здібностей. Раніше такі підходи використовували реальні і комерційні училища, в наш час – коледжі та деякі ліцеї.

Теорія прагматизму. Сформульована американським філософом-педагогом Джоном Дьюї (1859-1952). Згідно з нею зміст освіти визначається інтересами і здібностями дітей, а не соціально-економічними умовами і потребами суспільства. На практиці це виражається в організації замість систематичного навчання проведення бесід, ігор, занять за інтересами.

Процес модернізації змісту освіти є еволюційним, ґрунтується на врахуванні позитивного досвіду школи і, разом з тим, передбачає важливі зміни, зумовлені сучасними тенденціями суспільного розвитку. Нові підходи передбачають якісне оновлення змісту освіти у відповідності до пріоритетних цілей освіти, сформульованого світовим освітнім співтовариством (Міжнародним бюро освіти).

У контексті пріоритетних цілей освіти визначено основні методи підвищення ефективності діяльності системи освіти:

- забезпечення випереджального розвитку всієї системи освіти, її спрямованості на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації; формування безперервної системи освіти;
- активізація гуманного та творчого начала в освіті, створення передумов для всебічного розвитку і саморозвитку особистості, індивідуалізації та диференціації навчання, переходу на особистісно орієнтовані педагогічні технології;
- формування в процесі навчання цінностей мирного співіснування держав і міжнародного співробітництва;
- формування комунікативних навичок, вміння співпрацювати в колективі, відповідальності за індивідуальні та колективні рішення;
- впровадження гуманістичних методів інноваційного та розвивального навчання на основі використання перспективних інформаційних технологій;
- забезпечення більшої доступності освіти для населення планети завдяки використанню можливостей дистанційної освіти та самоосвіти із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Кардинальним завданням сучасної дидактики є створення цілісних основ фундаментальної освіти.

Реорганізація змісту освіти в руслі сучасних освітніх реформ:

1. *Українознавча спрямованість*. Передбачає забезпечення вивчення української мови, літератури, історії та географії України;

2. *Сучасність змісту освіти*. Така особливість змісту освіти сприятиме адаптації молоді в самостійному житті, цілеспрямованому використанню її потенціалу як для самореалізації в професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства, держави;

3. *Спрямованість на самостійне отримання, аналіз та застосування інформації*. Це знизить питому вагу готової інформації, змінить співвідношення між структурними елементами змісту освіти на користь засвоєння учнями способів пізнання, набуття особистого досвіду творчої діяльності;

4. *Підвищена увага до вивчення математики*. Забезпечується як *екстенсивним шляхом* (збільшення навчального часу для вивчення дисципліни), так і *інтенсивним* (структурна перебудова програм курсу з використанням нових наукових досягнень, гнучкість, відкритість програм);

5. *Поглиблене вивчення іноземних мов*. Вивчення іноземної мови вважається засобом підвищення конкурентоспроможності особистості на ринку праці, способом активізації міжкультурного спілкування та співпраці;

6. *Підвищення уваги до екологічної освіти*. Передбачає формування в учнів навичок осмислення фактів та наукових ідей, предметом яких є навколишнє середовище як у локальному, так і в глобальному вимірах, застосування їх в повсякденному житті;

7. *Включення в зміст освіти міждисциплінарних предметів і тем*. Сприяє формуванню наукового світогляду, мислення, розкриттю ролі людини в пізнанні природи;

8. *Поглиблене вивчення економічних та технічних дисциплін, інформаційних технологій*. Передбачає залучення до освітнього процесу знань з галузі інформатики, використання комп'ютерно орієнтованих засобів і методів навчання.

Методологічною основою визначення змісту освіти є загальнолюдські, духовні і національні цінності, сконцентрованості на актуальних і перспективних інтересах дитини. Головне в змісті освіти - фундаментальність, науковість і системність знань, їх цінність для соціального становлення людини, гуманізація і демократизація шкільної освіти, ідеї полікультурності, взаємоповаги між націями і народами, світський характер школи.

2. Основні джерела змісту освіти: навчальний план, навчальна програма, базові підручники

Державний стандарт загальної середньої освіти - звід норм і положень, які визначають державні вимоги до освіченості учнів і

випускників шкіл на рівні початкової, базової і повної загальної середньої освіти, а також гарантії держави щодо його отримання.

Державний стандарт загальної середньої освіти, згідно з Законом України «Про загальну середню освіту» (1999), містить:

1. *Базовий навчальний план середньої школи.* Він дає цілісне уявлення про змістовне наповнення і співвідношення основних галузей знань за роками навчання в середній школі, мінімальну тривалість вивчення конкретної освітньої галузі знань або навчального предмета, тижневе навантаження учнів на різних стадіях навчання та його структуру (державний компонент як інваріантна частина базового плану та регіональний і шкільний компоненти як варіативна його частина; додаткові години на індивідуальні та групові заняття; курси за вибором і факультативні заняття тощо).

2. *Освітні стандарти галузей знань (навчальних предметів).* Це змістовна конкретизація цілей загальноосвітньої підготовки учня середньої школи в навчальних програмах з предметів, які входять в Інваріантну частину базового навчального плану, а також система вимог, яка визначає обов'язковий для кожного учня рівень засвоєння змісту предмета.

3. *Державні вимоги до рівня засвоєння змісту середньої освіти за ступенями навчання (початкова, основна і старша школа).* Вони засвідчують досягнення учнем мети загальноосвітньої підготовки на певному віковому етапі свого розвитку; містять критерії у вигляді типових завдань і форм оцінки рівня освіченості конкретної особи відповідно до державного стандарту.

Державний стандарт загальної середньої освіти розробляють Міністерство освіти і науки України разом з Національною академією наук України та Академією педагогічних наук України. Затверджує стандарт Кабінет Міністрів України. Переглядають його не менш як один раз на 10 років.

Зміст освіти для всіх типів навчальних закладів відображено в навчальних планах, навчальних програмах, підручниках та навчальних посібниках.

Базовий навчальний план – це документ, що визначає набір навчальних предметів, які вивчають в установі освіти, їх поділ, щотижневу і річну кількість годин, відведених на кожний навчальний предмет, структуру навчального року.

Державний компонент змісту освіти для загальної середньої освіти формується на державному рівні, і є єдиним для всіх закладів загальної середньої освіти, визначається через освітній відділ Базового навчального плану.

Державний компонент забезпечує єдність навчального процесу, визначаючи зміст загальнокультурної, загальнонаукової і трудової підготовки учнів, залучення їх до загальнолюдських і національних цінностей. У 12-річній школі ця підготовка здійснюється завдяки обов'язковим освітнім дисциплінам: мова і література, суспільствознавство,

мистецтво, природознавство, математика, інформатика, фізична культура, і основи здоров'я.

На державний компонент відводиться 80% навчального часу, з якого: 35% відведено на вивчення суспільно-гуманітарних навчальних дисциплін, 25% - природно-математичних, 16% - оздоровчо-трудових, 5% - естетичних наук.

Шкільний компонент змісту освіти охоплює вибірково-обов'язкові предмети, індивідуальні та групові заняття, курси за вибором і профільне навчання, факультативи. В загальноосвітній школі на це відводиться 71 годину в тиждень (20,1% навчального часу). Резервом часу відає шкільна рада, який і використовує його для введення поглиблених курсів, профільного вивчення.

Навчальний план профільного навчання складається з таких частин:

- Цикл профільних предметів
- Загальний цикл предметів
- Курси за вибором для всіх профілів.

Згідно з законом «Про загальну середню освіту» базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів визначає структуру та зміст загальної середньої освіти через інваріантну і варіантну складові, які встановлюють погодинне та змістове співвідношення між циклами навчальних предметів, гранично допустиме навчальне навантаження на учнів і загально річну кількість навчальних годин.

До інваріантної частини профільних предметів відносяться українська мова, історія України, іноземна мова, інформатика і комп'ютерна техніка.

Варіантну частину профільних предметів складають ті предмети, які внесені в назву профілю та ті, які входять в її основу.

Типові навчальні плани встановлюють загальне максимально-допустиме навчальне навантаження школярів, тобто кількість навчальних годин на рік: 1-2 кл. - 700, 3-4 кл. - 790, 5 кл. - 860, 6-7 кл. - 890, 8-9 кл. - 950, 10-12 кл. - 1030 годин.

Навчальний рік починається 1 вересня.

Тривалість уроків становить: 1 кл. - 30 хв., 2 - 4 кл. - 40 хв., 45 хв. - в 5 -12 кл.

Протягом навчального року тривалість канікул не може бути менше 30 календарних днів.

Навчальна програма.

Зміст навчального предмета, який затверджений навчальним планом, визначається його навчальною програмою.

Навчальна програма – це документ, який визначає зміст і обсяг знань, умінь і навичок з кожного навчального предмету, зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

Навчальні програми мають відповідати високому науковому рівню, викладати навчальний матеріал на основі фундаментальних положень сучасної науки.

Основні розділи навчальної програми:

- Пояснювальна записка, яка містить виклад мети навчання з певного предмету, ознаки процесу (організація навчання кожного класу);
- Зміст навчального матеріалу, розділеного на розділи і теми із зазначенням кількості годин на кожну з них;
- Обсяг знань, умінь і навичок з певного предмету для учнів кожного класу;
- Перелік літератури для школярів та методичної літератури для вчителів;
- Критерії оцінювання знань, умінь і навичок в кожному виді робіт.

Відповідно до навчальних програм розробляються підручники і навчальні посібники.

Підручник - книга, яка містить основи наукових знань з певної навчальної дисципліни, відповідаючи меті навчання, зумовленої програмою і вимогами дидактики.

Структура підручника:

- *Тексти*: основний, додатковий, пояснювальний.
- *Поза текстові компоненти*: апарат організації процесу засвоєння змісту; питання і завдання; інструктивні матеріали (пам'ятки, зразки розв'язання задач, приклади); таблиці; бібліографія.

Навчальні посібники - книги, матеріал яких розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші та довідкові дані.

До цієї категорії відносяться: атласи, довідники, збірники завдань і вправ, словники, хрестоматії.

Підручники та навчальні посібники сприяють формуванню у школярів навичок самостійної пізнавальної діяльності, самоконтролю, є способом керівництва їх пізнавальної діяльності.

3.Освітня система України

Відповідно до закону України «Про загальну середню освіту» система освіти в сучасній Україні складається з таких частин: дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта.

Дошкільна освіта. Здійснюється в дитячих яслах, садках, дитячих садах інтернатного типу, дитячих будинках.

Мета дошкільних закладів – це забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей їх різноманітного розвитку, придбання життєвого досвіду, вироблення умінь і навичок, необхідних для подальшого навчання.

Дошкільне виховання спрямовано на практичне оволодіння рідною мовою, а іноді й іноземною мовою, забезпечення пізнавальної активності,

розвиток творчих здібностей, виховання культури спілкування, поваги і любові до батьків.

Загальна середня освіта - цілеспрямований процес засвоєння систематизованих знань про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво, способами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якої є інтелектуальний, соціальний та фізичний розвиток особистості, який є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

Відповідно до закону 12-річна загальна середня освіта має три рівні: початковий, основний і старший.

Навчання здійснюється в загальноосвітній школі трьох ступенів: перша - початкова школа, друга - основна школа, третя - старша школа, які можуть функціонувати разом і окремо.

Існують різні типи загальноосвітніх навчальних закладів:

- Середня загальноосвітня школа - загальноосвітній навчальний заклад 1-3 ступенів. 1 ступінь - початкова школа (01 -3 (4) класи, 2 ступінь - основна школа (5 - 9 класи, термін навчання 5 років), 3 ступінь - старша школа (10 - 11 (12) класи, строк навчання 2 (3) року.
- Загальноосвітня школа - інтернат.
- Вечірня школа - навчальний заклад 2 – 3 ступенів.
- Спеціалізована школа (школа-інтернат) з поглибленим вивченням окремих предметів.
- Гімназія - загальноосвітній навчальний заклад 2-3 ступеня з поглибленим вивченням окремих предметів відповідно до профілю.
- Ліцей - загальноосвітній навчальний заклад 3 ступеня з профільним навчанням і допрофесійною підготовкою.
- Загальноосвітня спеціальна школа (школа - інтернат) - для дітей, які потребують корекції фізичного або розумового розвитку.
- Загальноосвітня санаторна школа - для дітей, які потребують тривалого лікування.
- Школа соціальної реабілітації для дітей, які потребують особливих умов виховання.

Професійна освіта.

Здійснюється в системі вищих і середніх навчальних закладів; багатопрофільних університетах, академіях, інститутах, коледжах, технікумах, училищах. Професійно-технічна освіта отримують в середніх професійно-технічних училищах, які забезпечують підготовку кваліфікованих робітників.

Відповідно до статусу вищих навчальних закладів встановлено 4 рівня акредитації

- 1 рівень акредитації. Технікум, училище, інші прирівняні до них навчальні заклади.
- 2 рівень акредитації. Коледж, інші прирівняні до нього навчальні заклади.

- 3-4 рівні акредитації. Інститут, консерваторія, академія, університет.

Мережа вищих навчальних закладів 3-4 рівнів акредитації налічує 315 установ, в тому числі 223 державних, серед них працює 106 університетів, 59 академій, 150 інститутів. Статус національних мають 38 університетів та академій.

Реформування вищої освіти здійснює перехід до динамічної, *ступеневої системи* підготовки фахівців («бакалавр», «магістр»), що задовольняє можливість особистості в отриманні певного освітнього та кваліфікаційного рівня з бажаним напрямом відповідно до здібностей.

Освіта в Україні організовується з урахуванням принципу безперервності (навчання протягом усього життя). Ринок праці змінюється, це диктує необхідність створення короткотермінових навчальних програм перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів. Цю функцію виконує система післядипломної освіти. Через систему післядипломної освіти щорічно проходить 300 тис. фахівців, у тому числі 30 тис. отримують вищу освіту різного освітньо-кваліфікаційного рівня за 58 спеціальностями.

У державній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») визначено стратегію розвитку освіти на найближчі роки, визначено курс на створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання, підтримка постійного інтелектуального і культурного потенціалу як найвищої цінності нації.

Основні напрямки реформування освіти в Україні:

- створення в суспільстві атмосфери загальнодержавного, всенародного сприяння розвитку освіти, неухильної турботи про примноження інтелектуального і духовного потенціалу нації;
- подолання проявів девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел;
- забезпечення розвитку освіти на основі нових прогресивних концепцій, впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних технологій та науково-методичних досягнень;
- відхід від основ авторитарної педагогіки, підготовка педагогічних кадрів нової генерації, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня;
- формування нових економічних основ системи освіти, створення належної матеріально-технічної бази;
- реорганізація існуючих і створення навчально-виховних закладів нового типу;
- радикальна перебудова управління сферою освіти через її демократизацію, децентралізацію, створення регіональних систем управління навчально-виховними закладами;
- органічна інтеграція освіти і науки;
- створення нової правової та нормативної бази освіти.